

MIELENTERVEYSPERUSTEINEN SAIRAUSPÄIVÄRAHA ENNUSTAA TYÖKYVYTTÖMYYS- ELÄKETTÄ KAIKKEIN VOIMAKKAIMMIN – EROJA MYÖS AMMATTIASEMIEN VÄLILLÄ

Valtaosalle työikäisistä suomalaisista kertyy vähintään yksi sairauspoissaolopäivä vuodessa. Osalla sairauden tai vamman aiheuttama työkyvyttömyys kuitenkin pitkittyy ja johtaa pidempään sairauspoissaoloon, eli sairauspäivärahakaudelle, tai jopa työkyvyttömyyseläkkeelle.

Yleisimmin sairauspäivärahaa myönnetään tuki- ja liikuntaelinsairauksien, mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden ja vammojen perusteella. On kuitenkin epäselvää, mitkä sairaudet todennäköisimmin pitkittyvät ja johtavat työkyvyttömyyseläkkeelle. Pelkästään sairauden diagnoosin olemassaolo ei aiheuta työkyvyttömyyttä, vaan työkyvyttömyys riippuu vahvasti henkilön elämäntilanteesta, resursseista ja työstä. Esimerkiksi työympäristö säätelee sitä, millaisia riskitekijöitä kuhunkin työhön liittyy ja minkälaisella työkyvyllä työssä voi jatkaa.

Tässä katsauksessa tarkastelen sitä, millä diagnoosilla sairauspäivärahaa yleisimmin saadaan eri ammattiryhmissä, sekä sitä, millä sairauspäivärahan diagnoosilla siirrytään todennäköisimmin työkyvyttömyyseläkkeelle. Tarkastelen eroja lisäksi sukupuolten välillä. Tarkastelemalla työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen todennäköisyyttä diagnoosiryhmittäin sekä niihin liittyviä ammattiryhmittäisiä eroja voidaan hahmottaa sitä, millaisia työkykyongelmien tukemiseen liittyviä toimenpiteitä pitäisi kehittää ja kohdentaa nykyistä tarkemmin.

Diagnoosiryhmien yleisyys vaihtelee ammattiryhmittäin

Kuvan 1 vasemmalla puolella on vuonna 2005 alkaneiden sairauspäivärahajaksojen diagnoosiryhmittäiset jakaumat koko tutkimuspopulaatiossa. Oikealla puolella on vastaavasti vuosina 2007–2014 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden vuoden 2005 sairauspäivärahajaksojen diagnoosijakaumat. Kuvioissa ei näytetä niiden henkilöiden prosenttijakaumia, jotka eivät saaneet sairauspäivärahaa ollenkaan.

Suurimmalla osalla tutkimusväestössä sairauspäivärahan diagnoosi oli muu kuin tuki- ja liikuntaelinsairaus tai mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriö. Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöön perustuvaa sairauspäivärahaa sai melko pieni osa väestöstä; naisilla suhteellinen osuus oli hieman miehiä korkeampi. Työntekijät saivat sairauspäivärahaa muita suhteellisesti selkeästi useammin tuki- ja liikuntaelinsairauden perusteella ja ylemmät toimihenkilöt kaikkein harvimmin. Toimihenkilöt ja etenkin työelämän ulkopuolella olevat saivat sen sijaan sairaus-

- Sairauden yleisyys ei vielä suoraan ennusta sitä, millä todennäköisyydellä sen aiheuttama työkyvyttömyys pitkittyy ja johtaa työkyvyttömyyseläkkeelle.
- Miehillä työkyvyttömyyseläkettä ennustaa erityisesti mielenterveyden ja käyttäytymishäiriöperusteinen sairauspäiväraha ja naisilla yhtä vahvasti myös tuki- ja liikuntaelinsairausperusteinen sairauspäiväraha.
- Työkyvyttömyyseläkeriskissä on enemmän diagnoosiryhmien välisiä eroja toimihenkilöillä ja yrittäjillä kuin työntekijöillä ja työelämän ulkopuolella olevilla.
- Mielenterveyden ja käyttäytymishäiriöperusteinen sairauspäiväraha liittyy miehillä korkeaan työkyvyttömyyseläkeriskiin erityisesti toimihenkilöillä ja yrittäjillä.
- Työkyvyttömyyden pitkittymisen estämiseksi on tunnistettava kullakin työpaikalla ne syyt, jotka todennäköisimmin johtavat sairauspäivärahalle ja työkyvyttömyyseläkkeelle.

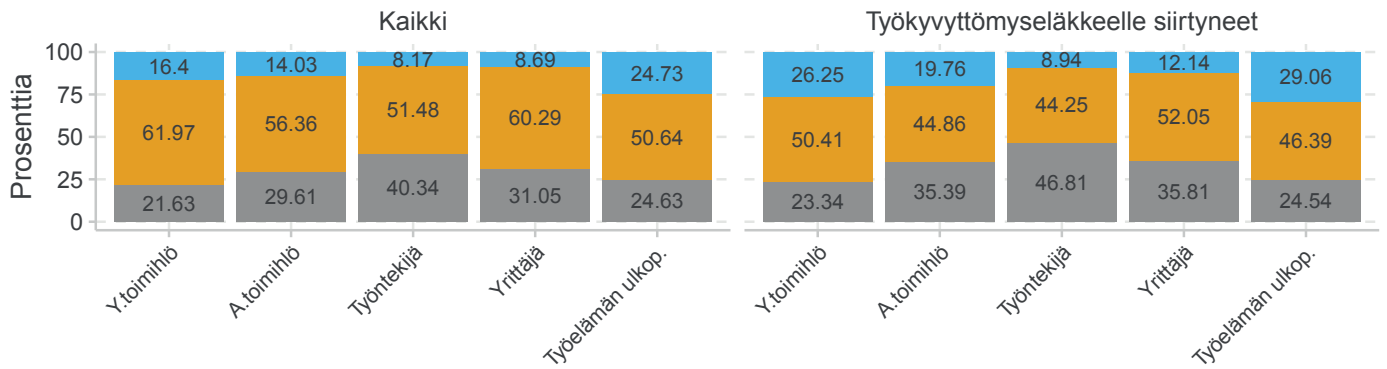
päivärahaa useammin mielenterveyden ja käyttäytymishäiriön perusteella kuin muut.

Tarkasteltaessa työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä huomataan, että naisten ja miesten sekä eri ammattiryhmien väliset diagnoosijakaumat ovat lähempänä toisiaan. Molemmilla sukupuolilla mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden sekä liikuntaelinsairauksien suhteelliset osuudet olivat suurempia työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneissä kuin koko populaatiossa.

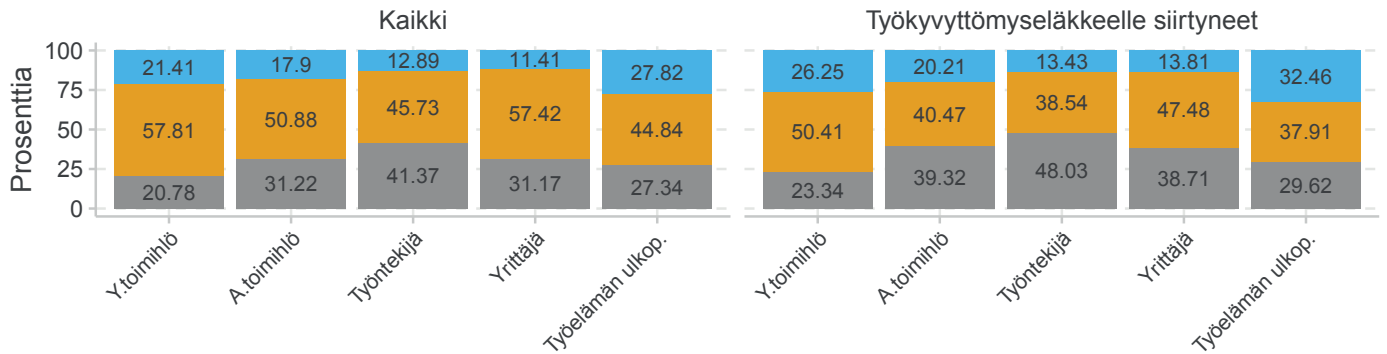
Sairauden yleisyys ei kerro sen aiheuttamasta työkyvyttömyysriskistä

Pelkästään sairauspäivärahajaksojen diagnoosiryhmien jakaumien tarkastelu ei kuitenkaan vielä kerro eri diagnooseihin liittyvästä työkyvyttömyyseläkeriskistä. Sen lisäksi, että työkyvyttömyyseläkettä edeltää tavallisesti noin vuoden mittainen sairauspäivärahakausi, voi sairauspäiväraha ennustaa työkyvyttömyyseläkettä jo vuosia ennen eläköitymistä. Toisin sanoen työ-

Miehet

Naiset

Y.toimihlö = Ylempi toimihenkilö, A.toimihlö = Alempi toimihenkilö,
Työelämän ulkop. = Työelämän ulkopuolella

■ Tuki- ja liikuntaelinsairaudet ■ Muu diagnoosi ■ Mielenterveyden ja käyttäyt. häiriöt

Kuvio 1. Sairauspäivärahopäivien diagnoosiryhmien prosentuaaliset jakaumat koko tutkimusotoksessa (vas.) ja työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneillä (oik.) ammattiryhmittäin miehillä ja naisilla.

kyvyttömyyseläkettä edeltää usein pitkäaikainen sairastelu.

Sairauspäivärahaa myönnetään yleisimmin muun diagnoosin kuin tuki- ja liikuntaelinten sairauden tai mielenterveyden ja käyttäytymishäiriön perusteella (kuva 2). Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöihin perustuvat sairauspäivärahat olivat tässä tarkastelussa kaikkein harvinaisin diagnoosiryhmä, mutta niihin liittyi kaikkein korkein työkyvyttömyyseläkeriski.

Miehillä mielenterveyden ja käyttäytymishäiriöön perustuva sairauspäiväraha ennustaa työkyvyttömyyseläkettä kaikkein voimakkaimmin, etenkin toimihenkilöillä ja yrittäjillä. Työntekijöillä diagnoosiryhmien väliset erot eivät ole merkittäviä. Muilla kuin työelämän ulkopuolella olevilla tuki- ja liikuntaelinsairaudet ennustavat työkyvyttömyyseläkettä toiseksi eniten.

Naisilla diagnostiset erot ovat selkeästi miehiä pienempiä. Mielenterveyden ja käyttäytymishäiriöön perustuvalla sairauspäivärahalla on korkein työkyvyttömyyseläkeriski vain työelämän ulkopuolella olevilla henkilöillä, mutta muissa ammattiryhmissä riskisuhte ei eroa tuki- ja liikuntaelinsairauksien riskisuhteesta.

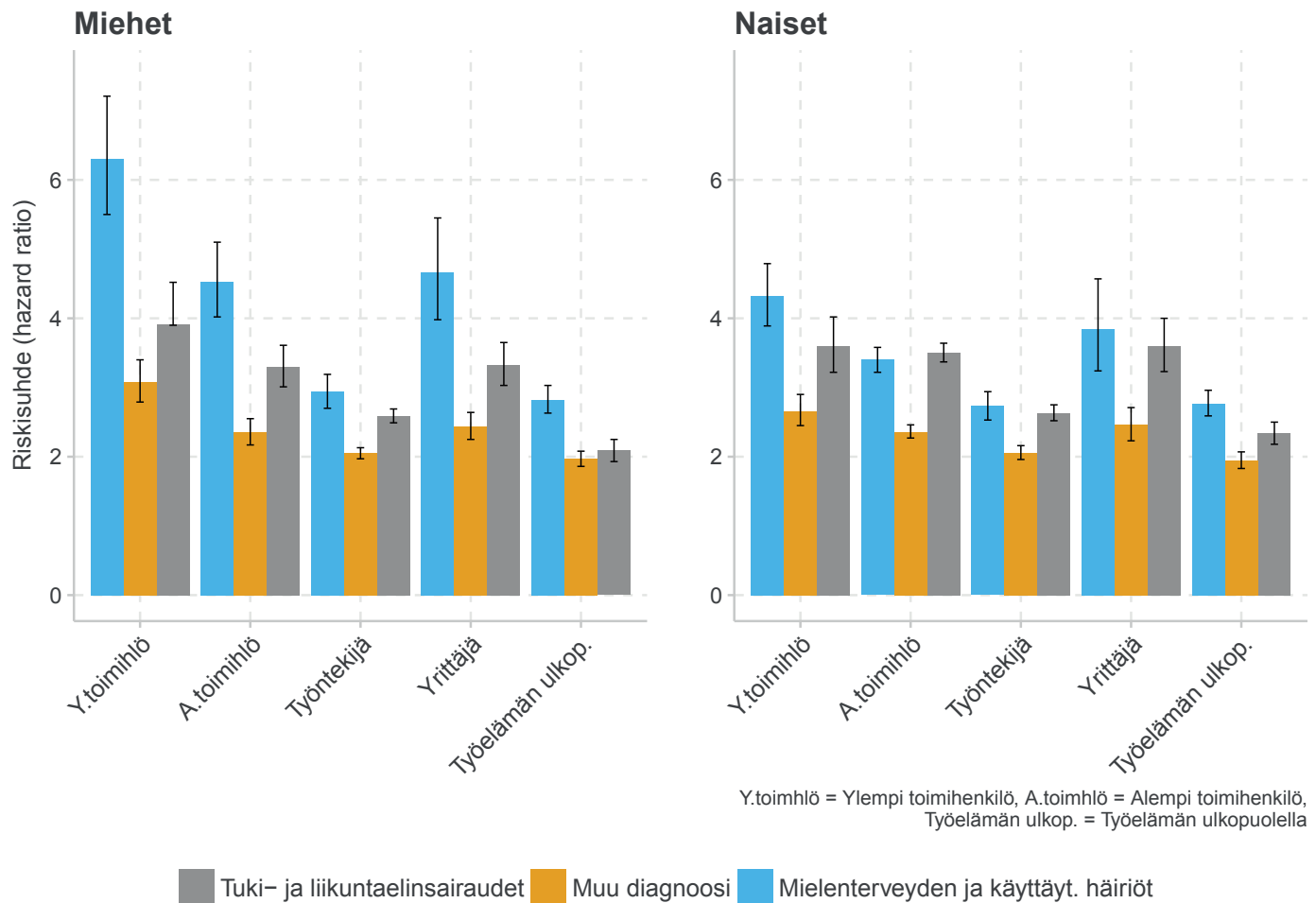
Päätäjille: työkyvyttömyyden syyt tunnistettava

Alentunut työkyky ei automaattisesti johda työkyvyttömyyseläkkeelle. Esimerkiksi työn luonne määrittelee vahvasti, millaisella työkyvyllä työssä pystyy jatkamaan.

Työkyvyttömyyseläkkeen todennäköisyys näyttäisi liittyvän ainakin siihen, minkä sairauden vuoksi sairauspäivärahaa on saatu. Miehillä etenkin mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriön perusteella saatu sairauspäiväraha johtaa muita diagnoosiryhmiä todennäköisemmin työkyvyttömyyseläkkeelle. Toisaalta yhtäläinen työkyvyttömyyseläkeriski oli tuki- ja liikuntaelinsairauden perusteella sairauspäivärahaa saaneilla työntekijämiehillä sekä naisilla muilla kuin ylemmillä toimihenkilöillä.

Työkyvyttömyyden pitkittymisen estämiseksi on tunnistettava kullakin työpaikalla ne syyt, jotka todennäköisimmin johtavat sairauspäivärahalle ja työkyvyttömyyseläkkeelle. Tällöin niitä voidaan ennaltaehkäistä tehokkaammin ja toisaalta muovata työtä siten, että sitä voisi jatkaa myös osatyökykyisenä.

Tästä syystä etenkin miehillä sekä ylempien ja alemmien toimihenkilöiden ja yrittäjien työpaikoilla pitäisi lisätä toimia, jotka ehkäisevät mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden aiheuttamaa

Kuvio 2. Riskisuhteet (hazard ratio) ja 95 % luottamusvälit työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymiseen ammattiryhmän ja sairauspäivärahan diagnosiryhmän mukaan miehillä ja naisilla. Referenssiryhmä on ei sairauspäivärahaa saaneet kunkin ammattiryhmän sisällä.

työkyvyttömyyttä. Lisäksi toimia tuki- ja liikuntaelinsairauksien aiheuttaman työkyvyttömyyden ehkäisemiseksi olisi löydettävä sekä miehillä että naisilla.

Näin tutkimus tehtiin

Tulokset perustuvat Kelan, Tilastokeskuksen ja Eläketurvakeskuksen rekisteriaineistoon, joka on 70-prosenttinen populaatio-otos 25–64-vuotiaista suomalaisista. Tätä katsausta varten on valittu vuonna 2005 aineistossa mukana olleet, ei-eläkkeellä olevat Suomessa asuvat suomalaiset.

Alkaneet sairauspäivärahakaudet jaettiin ICD-10-tautiluokituksen perusteella tuki- ja liikuntaelinsairauksiin (M00–M99), mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöihin (F00–F99) sekä muihin diagnooseihin.

Aineistossa oli 1 727 644 henkilöä, joista 8,9 % miehistä ja 12,5 % naisista sai sairauspäivärahapäivää.

Lisätietoja:

Laura Salonen, Turun yliopisto (Iksalo[at]utu.fi)

Tackling Inequalities in Time of Austerity (TITA)
Strategisen tutkimuksen konsortiohanke
Suomen Akatemia
www.utu.fi/tita

Turun yliopisto
University of Turku